

ALTMİŞLARDA TÜRK TARIMINDAKİ
KISA - DÖNEM VERGİ YÜKÜ (*)

MARIAN KRZYZANIAK
(Rice University)

SÜLEYMAN ÖZMUCUR
(Boğaziçi Üniversitesi)

Çeviren: Tomris SOMAY
(İstanbul Üniversitesi)

GİRİŞ

Gelir dağılımı ve kısa dönem vergi yükünün Türkiye'deki genel durumuna ilişkin önceki çalışmamızda (19) vergilerin Türk tarımı üstündeki etkisini de ele almış, ancak konuya değinmekten öte gitmemiştik. Türk tarımının aşırı ölçüde az vergilendirildiğini savunan çok sayıda görüşten kuşkuyla söz etmiş ve bu iddiaların yalnızca kanunî yansımaların gözönünde bulundurulmasına dayandırılmış olmaları nedeniyle en iyi ihtimalle bile ispat edilmemiş oldukları uyarısında bulunmuştuk (19). Bu kuşkunun yerinde olduğunu doğrulamak amacıyla burada bu konuyu biraz daha derinlemesine inceleyeceğiz¹.

(*) Bu makale daha önce, İngilizce olarak *Public Finance/Finances Publiques*; cilt XXXI, No 1, 1976, sayfa 31-57'de yayınlanmıştır. Yazarlar Türkçe çeviri izni için adı geçen dergiye ve çeviriyi yapan Tomris Somayla teşekkür ederler.

Kısa dönem vergi yüklerine ilişkin tahmin geliştirmenin modern tekniği (6, 7, Bishop, ve 25, U.N.) belirli bir süre (yıl)ye ilişkin çeşitli veriler gerektirir:

- (a) her tür vergi için (dolaysız ve dolaylı olarak iki ana gruba ayrılır) vergi gelirleri verileri,
- (b) yeterince ayrıntılı girdi-çıktı çizelgeleri,
- (c) gelir gruplarına göre nüfus ve gelir dağılımı verileri,
- (d) gelir gruplarına göre dolaysız vergi yükümlülüklerinin dağılımı, ve
- (e) çeşitli alt nüfuslar için tüketici davranış taramaları (gelir gruplarına ve mal ve hizmet türlerine göre yeterince ayrıntılı).
Bu bilgilerle şu dönüştürümler kolaylıkla yapılabilir.¹ Dolaylı vergi yükümlülüklerinin mal ve hizmetlere dağıtımı (hem ara hem de nihai kullanım için).
- (2) aynı konunun, nihai tüketim mal ve hizmetleri girdi-çıktı matrisinin tersinin yardımıyla tahmini. (Böylece, yükselen fiyatlarla ve bazı mallarda daha çok öne yansıdığı varsayılan dolaylı vergi yüklerinin olası yığılması hesaba katılmış olacaktır)².
- (3) nihai tüketim mal ve hizmetlerindeki dolaylı vergi yüklerinin tüketici davranış taramaları yardımıyla daha geniş mal ve hizmet kategorilerinde toplanması.
- (4) tüketici davranış taramalarından elde edilen bilgilere göre bu yüklerin gelir gruplarına dağıtımı.
- (5) faktör maliyetinde (yani tüm vergi yükleri düşüldükten sonra) gelir gruplarına göre gelir dağılımının tahmini ve son olarak,
- (6) vergi yüklerinin, gayri safi gelirlerin bir oranı olarak (vergi yüklerinin yeniden eklenmesiyle) her gelir grubu için tahmini.

Az gelişmiş ülkelerde bu tür veriler bir ölçüde eksik olabilir. Bazan bu telâfi edilebilir, bazan ise ayrıntılı bir çözümlenmeden vazgeçilmesi gerekir. Bu nedenle, daha önceki çalışmamızda (19), bütün Türkiye'ye ilişkin güncelleştirilmiş girdi-çıkıtı çizelgelerinin noksanlığı dolayısıyla vergi yığılması³ sorununu gözönüne almamıştır. Yine de tahminlerimizi geliştirebilmek için cüretli varsayımlar yapmak zorunda kalmıştık. ⁴ Türkiye'de, girdi-çıkıtı çözümlemesinin, dolaylı vergi yüklerinin çeşitli mallara dağıtılmasındaki önemli yerini kavramış olan uygulayıcıları vardır, (9, Chakraverti, ve başkaları).

Bu tür veriler tüm ülke çapında eksikse kuşkusuz, ayrıntılı biçimde daha da eksik olacaktır. Bu olgu raporu hazırlarken karşı karşıya bulunduğumuz en büyük sorun olmuştur. İlk olarak, Türk vergi gelirleri verileri her vergiye ilişkin gelirleri ayrı ayrı göstermede yeterli olsa da belirli bir verginin gelirinin hangi bölümünün kırsal alanlardan hangi bölümünün kentlerden geldiğini pek az göstermektedir. İkincisi, Türk girdi-çıkıtı çizelgelerini güncelleştirme çalışmaları, ilerlemiş olmasına karşın hâlâ tamamlanmamıştır. ⁵ Üçüncüsü, Türkiye'deki gelir dağılımının 1963 ve 1968 yılları için tahmini yapılmış olsa da (8, Bulutay ve başkaları, ve 12, Hamurdan) daha güncelleştirilmiş bilgiler gerekmektedir. ⁶ Dördüncü, ve en önemlisi Türkiye'deki kırsal alanlara ilişkin ulusal tüketici davranışı çalışmaları çok eksiktir. ⁷

Bu tür bir yaklaşımın, kanuni yansıma kavramından daha üstün olduğuna inanarak önemli veri eksikliklerine ve zaman zaman zayıf nitelikli verilerin varlığına karşın, burada kendi tahminlerimizi sunmaktayız. Yaklaşımımızın, verilerimizdeki zayıflıkların neden olduğu gürültüden daha güçlü bir mesaj taşıdığı inancındayız.

Burada, daha önceki Türk tahminlerini inceliyor ve bunların ardındaki tahmin yöntemlerini yetersiz buluyoruz. Sonra, Türk iktisatçılarının vardıkları fikirbirliğini, Türk

tarımının büyük ölçüde az vergilendirilmekte olduğu savını tartışmaktayız. Özgül olarak, dolaylı vergilerde Türk tarımının kent kesimine oranla pek az farkla daha az vergilendirilmiş olduğunu buluyoruz. Dolaysız vergilendirmede ise az vergilendirme iddiası koyu bir neoklasik için geçerli olabilir. Böyle bir kişi için Türk tarımındaki kısa dönemdeki dolaysız vergi yükünün «gerçek» değerinden daha düşük bir tahminini sağlamaktayız. Dolaysız vergiler bizim gibi neoklasik olmayanların olanaklı gördüğü gibi tümüyle ya da kısmen yükselen fiyatlarda ileri yansıtılıyorsa, o zaman Türk tarımı üstündeki vergi yükü Türkiye'nin diğer üretim sektörlerindeki kadar ağır (ya da hafif) olmaktadır.

Aslında, Türk tarımının daha ağır vergilendirilmesini öneren görüşleri anlayışla karşılıyoruz. Türk tarımının büyük yük mağdurlukları vardır: Toprak dağıtımı çok adaletsizdir, iklim koşulları uygunsuzdur, geçimlik çiftçiler aşırı yoksuldur, okur yazarlık oranı çok düşüktür, devlet bürokrasinin ağır müdahalesi görülür, ve sermaye mallarının maliyeti çok yüksektir. Mevcut dolaylı vergilerin yükü kuşkusuz Türkiye'nin en yoksul nüfusu, geçimlik köylülerinin üstündedir.

Tarımdaki dolaysız vergileri, tarım gelir vergileri kurallarını kentlerde uygulananla aynı düzeye getirerek yükseltme olanakları olabilir. Türk iktisatçıları (39, Yücelik) vergilenebilir kırsal gelirlerin yüzde 80'inin, yalnızca tarımsal gelirlere uygulanabilen özel kurallar nedeniyle vergilendirilmekten uzak kaldığını öne sürmektedirler. Aynı zamanda, kent gelir vergi tahsilâtının, yaygın vergi kaçakçılığı önlenemediği takdirde % 75 kadar yükselebileceğini öne sürenler de vardır (4, Aygün ve Düslüoğlu).

Buradaki bulgularımıza göre, tarımsal gelir vergisi yükümlülüklerini diğer gelir vergisi yükümlülükleri düzeyine yükseltmekle vergi gelirleri bir ölçüde arttırabilir, ancak vergi kaçakçılığını önlemek amacıyla kent gelir vergisi gelirlerini sıkıca kontrol etmek çok daha fazla ek gelir sağlaya-

cak ve bütün Türkiye'deki derin vergi adaletsizliğini yok edecektir.

Bizim görüşümüze göre, tarımsal gelir vergisi reformu Türkiye'deki tüm dolaysız vergilendirme gibi daha geniş bir çerçevede içinde yer alabilecek olsa da tek başına öncelik taşımamalıdır. ⁸

II — ALTMIŞLARDA TÜRK TARIMINDAKİ VERGİLER:

Altmışlarda Türk tarımı sözde az vergilendirilmekteydi, ve bu durum Türk iktisatçısını endişelendiriyordu. Bu konuda geniş bir literatür vardır, önemli olanlar kaynaklarda belirtilmiştir.

Genel olarak, çözümlememiz şu olayları içermek zorundaydı:

- (a) tarım üstündeki dolaylı vergiler,
- (b) tarımsal gelirler üstündeki dolaysız vergiler,
- (c) 1 — ileri doğru tarımsal tüketicilere, ya da
2 — geriye doğru tarımsal hammadde üreticilerine yansıtıldığı takdirde tarım dışı faaliyet ya da gelirler üstündeki vergiler,
- (d) tarım üstünde yükümlenen, ancak hükümetin vergi gelirlerinde doğrudan bir artışa yol açmayan yarı mali önlemler (yarı vergiler),
- (e) tüm tarımsal faaliyetlere ya da bunların gelirlerine ya da bazı alt gruplarına doğrudan yarar sağlayan hükümet harcamaları.

Kuşkusuz böylesine geniş biçimde tanımlanan bir çalışma, bilimsel bir raporun sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle, hükümet harcamaları olayını tümüyle çalışma dışı bırak-

maktayız, ve yarı mali önlemlere belki de vergilere ilişkin olanlar kadar anlamlı olsa da, ancak değinmekteyiz.

İki tür vergi verileri ayırımı yapılmalıdır: (a) tarımsal faaliyet ya da gelirlerden toplanan ya da açıkca haczedilen yayınlanmış vergi gelirleri verileri, ve (b) en azından bazı tarımsal faaliyet ya da gelirleri içerebilen (ancak içermesi gerekmeyen) daha geniş olarak tanımlanmış gruplardan toplanan ya da haczedilen yayınlanmış vergi gelirleri verileri.

Birinci ayırıda, en azından kanuni yansıma açısından tam bir kesinlik vardır. Türkiye'de bu ayırma şu gelirler girer: (1) tarımdaki gelir vergisi, (2) arazi vergileri, ve (3) altmışların başlarında iptal edilen ticarî hayvan vergileri.

Geri kalan vergiler ikinci ayırma girer. Bunlar daha geniş olarak tanımlanmış gruplardan toplanır, ve gelirlerinin ancak bir bölümü tarıma ilişkindir (41, 42, 43). İstatistik kaynakları⁹ ancak bu tür toplamlar arzettiklerinden, kayıp bilgiyi ortaya çıkarmak için bir ayrıntılama süreci gereklidir.

Böylece, Türk iktisatçıları, vergi gelir kaynaklarını saptamak üzere genellikle sürekli varsayımlar yapmak zorunda kalmışlardır. Özgül olarak, ellilerin sonlarında, Üren Arsan, tarımdaki vergi yükünü hesaplama girişiminde bulunmuş ve bu süreç içerisinde dağıtım faktörlerinin de olması gerektiğini belirlemiştir.

Tablo 1'de 1958 ile 1969 arası süredeki vergi gelir verileri, Türk istatistik kaynaklarındaki en ayrıntılı biçimiyle sunulmuştur.

TABLO I

Cari Türk Lirası Milyonu Olarak Vergi Gelirleri
(Toplananlar)

Türkiye, 1958 - 1969

Vergi, Resim ya da Tekel Geliri	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969
1. Tarımdışı gelirler üstündeki gelir vergisi	1154	1562	1851	2051	1911	2299.6	2406.2	2651.8	3271.9	3932.1	(444) ¹	(5165) ¹
2. Tarımsal gelir vergisi	—	—	—	—	—	20.4	24.8	39.2	43.1	45.9	—	—
3. Kurumlar vergisi	137	214	238	443	359	415	446	521	651	830	940	1266
4. Bina savunma vergisi	15	17	24	38	31	36	92	117	132	158	183	220
5. Veraset ve intikal vergisil	13	7	10	11	13	14	16	19	26	29	39	52
6. Motorlu araç vergisi	—	—	—	—	—	41	51	57	71	72	82	89
7. İthalde alınan üretim vergisil	295	711	681	660	837	883	743	894	1060	1167	1178	1058
8. Petrol üretim vergisi	101	202	171	186	251	300	496	568	680	864	992	889
9. Akaryakıt hazine vergisil	272	159	128	135	180	169	182	83	—	—	—	—
10. Gümrük Vergisi	197	453	436	483	581	628	746	910	1202	1218	1169	1001
11. Akaryakıt gümrük resmi	52	122	116	129	156	168	200	244	210	168	162	135

12. İthalde alınan damga resmi	—	—	—	—	240	214	246	315	611	953	1338
13. Rıhtım resmi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	27
14. Dahilde alınan üretim ve harcama vergisi	453	506	506	618	683	705	308	1143	1301	1558	1658
15. Petrol ve üretim vergişi	14	18	16	27	58	97	215	328	451	537	677
16. Banka ve sigorta muamele vergisi	159	280	227	229	342	379	431	532	638	739	838
17. Nakliye vergisi	72	76	27	66	64	69	87	96	100	98	90
18. PTT hizmetleri vergisi	16	22	25	25	36	40	46	52	58	62	75
19. Savunma vergisi ve Tekel gelirleri	555	586	634	883	1072	1193	1013	1068	1620	1265	2148
20. Şeker tüketim vergisi	243	212	110	300	366	409	329	507	419	363	729
21. Dış yolculuk masrafları vergisi	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. Damga Resmi	181	233	231	241	305	354	438	509	582	662	722
23. Gayrimenkul alım vergişi	74	73	71	69	115	130	160	188	234	289	377
24. İptal edilmiş vergi- lerin gelirleri	51	52	59	90	11	22	13	24	15	30	4
25. Harçlar	88	102	111	128	137	157	174	206	198	254	268
26. Belediye harcamaları vergileri ²	89	89	109	136	146	168	172.7	184.3	206.9	200.9	228.3

27. Başka belediye vergileri	330	477	281	199	212	248	266	296.9	331.0	359.9	396.7	555.2
Dahilde alınan Hükümet vergileri ³												
28. Bina vergileri	28.2	34.6	43.3	60.7	73.2	84.9	88.8					
29. Depresyon vergisi	15.3	19.7	22.7	28.2	31.1	38.0	42.0					
30. Arazi vergisi	21.6	23.7	24.8	44.9	67.0	69.8	81.1					
31. Yakıt vergisi	28.9	35.5	32.9	45.6	40.3	54.5	72.0					
32. Cezalar	1.8	5.3	5.6	4.3	16.2	20.1	19.6					
33. Harçlar	5.7	7.4	10.4	16.4	6.6	8.1	7.3					
34. Mülkiyet ve kurumlar vergisi	14.7	13.2	15.5	11.6	11.5	12.5	13.3					
35. Başka vergiler	7.4	7.8	10.2	10.9	11.1	12.7	32.6					

1 Yalnızca 1. ve 2. kalemlerin toplamları mevcuttur ve burada ayrıç içinde verilmiştir.

2 1964'e kadar Türkiye İstatistik Yılığundan, 1964/65, sa. 345, 1964 sonrası ise Türkiye İstatistik Yılığı 1971, s. 374-75'ten alınmıştır. Bu verilerini hepsi eksik olabilir, ancak yalnızca ikinci kaynaktan değişik baskı kullanılmıştır. 1965-98, 1966-129, 1967-48 ve 1968-26'nın nihai hesaplarında, belediyeler dahil edilmemiştir.

3 1964 sonrası verileri mevcut değildir.

Kaynak: a) Gelir vergileri ve belediye vergileri ve dahilde alınan hükümetlerin vergi gelirleri dışındaki merkezi hükümet vergi gelirleri için: Maliye Bakanlığı (41, s. 24-25 ve 161).

b) 1964'e kadar olan gelir vergileri ve belediyelerin vergi gelirleri için: Türkiye İstatistik Yılığı, 1964-65 (42, s. 345 ve 366).

c) 1965 ve sonrası gelir vergileri ve belediyelerin vergi gelirleri için: Türkiye İstatistik Yılığı, 1971 (43, s. 374-75 ve 382).

Maliye Bakanlığı 1949 yılından bu yana, aralıklı olarak vergilerin tarımda ve kentsel nüfus üstündeki kısa dönem yüküne ilişkin tahminler yayınlamaktadır. Elli'lere ve altmışlara ilişkin rakamlar sırasıyla Tablo 2'de sunulmuştur. Bu rakamlar resmî olarak tahmini yapılmış tarımsal faaliyet ya da gelirlerden toplanan vergilerin tahmini yapılmış tarımsal gelirlere bölünmesini ifade eder. Bununla beraber, bu yüzdeli rakamlar, bizim görüşümüzde kısa dönem vergi yükünü temsil etmemekte ancak bu yükün kanunî yansımasını göstermektedir. (Yalnızca tarımdan toplanan, tarımın taşıyacağı yükümüş gibi düşünölmektedir). İlerideki bölümlerde kendi tahminlerimizi sunacak ve bunları savuna-cağız.

III — TÜRK TARIMININ VERGİLENDİRİLMESİNİN TARİHSEL AÇIDAN GÖRÜNÜŐÜ:

Türk vergi sisteminin, tarihi, politikası, ve iktisadı, tarımın vergilendirilmesi de içerilmek üzere Türkiye'de yaygın bir biçimde tartışılmaktadır (29, Durdağ, ve 39, Yücelik). Yirmilerin başlarında Türkiye'de yeni kurulmuş olan Cumhuriyet rejimi ana hedef olarak, vergi sisteminin çağdaşlaşması gündemde ön sıralarda yer almaktaydı. O zamanlar ülke büyük ölçüde tarıma dayalı idi,¹⁰ ve bu nedenle tarımın, faaliyet ve gelirlerinin yeterli ölçüde vergilendirilmesine özel dikkat göstermek gerekiyordu.

Yirmilerin ortalarında arazi vergisi getirildi. Buna bağlı olarak ticarî hayvan vergisi geldi, ve daha sonra, bunları bazıları yalnızca seçilmiş tarımsal faaliyetlere yönelik başka dolaylı vergiler izledi. Diğer vergiler geniş tabanlı ve seçilmiş tarımdışı faaliyetlere de yönelikti.

Ticarî hayvan vergisiyle birlikte arazi vergisi Türkiye'nin ekonomik gelişmesinde temel tarımsal katkıyı oluşturmaktaydı. Sağlam bir vergi matrahı kuruldu, arazi değerleri hesaplanıp yazılı kayıtlara, kadastroya geçirildi. Bu mat-

rah otuzlarda rolünü yerine getirdi, ancak Türkiye enflasyonundan çekmeye başlayınca sabit matrah gerçek anlamda eridi ve verginin gelir kaynağı olarak önemi azaldı. Türkiye yalnızca köylüye dayanarak endüstrileşmedi ve endüstrileşemezdi de. Burada biraz açıklama gerekmektedir.

Tablo 2

Türk Tarımı ve Ekonominin Gerisi Üstündeki
Kısa Dönem Vergi Yüğü, 1955-1970

Yıl	Tarım	Tarımdışı	
	Tarımsal vergi geliri	Tarımdışı vergi geliri	Oran (1): (2)
	Tarımsal safi gelir	Tarımdışı safi gelir	
1955	6.28	25.76	.2438
1956	7.63	25.36	.3009
1957	5.96	27.10	.2199
1958	5.46	25.77	.2119
1959	5.72	27.36	.2091
1960	5.29	27.37	.1933
1961	6.01	31.21	.1926
1962	6.13	31.23	.1963
1963	6.22	34.72	.1791
1964	6.55	32.80	.1977
1965	7.32	31.20	.2346
1966	7.78	29.63	.2626
1967	7.52	33.59	.2239
1968	8.00	33.09	.2418
1969	8.36	33.10	.2526
1970	8.64	40.01	.2159

Kaynak: Maliye Bakanlığı (33, s. 45, Tablo IV)

Çeşitli bölgelerde ve üretim dallarındaki Türk çiftliklerinin optimal büyüklüğüne ilişkin çalışmalar eksik olsa da, bu üretimin, ulaşım güçlükleri ve toprak sahipliğinin kötü dağılım koşullarında ancak yavaş yavaş arttırılabileceğini düşünmekteyiz. Toprak dağılımına göre (8, Bulutay ve başkaları, 3, Aktan ve 43) Türk çiftliklerinin yüzde ellisinden çoğu bazı Avrupa Standartlarında, 2 ha.lık işlenebilir toprak ile cüce çiftlikler sınıfına girmektedir.¹¹ Türkiye'deki bu tür çiftçilerin çoğu aslında geçimlik çiftçilerdir. Bu durum birkaç zengin çiftçinin sayılarıyla orantısız bir politik güç ve etkiye sahip olmasına neden olmaktadır. Bu tür güç en şiddetli olarak tümüyle demokratik yönetim zamanlarında, örneğin ellilerde Menderes rejiminde hissedilmiştir.

Güçlü enflasyonist baskıların varlığıyla (ki sonradan genel fiyat düzeyinde yıllık % 10 artışa ulaşmıştır) politik güç kullanımı kolaylaşmıştır. Enflasyon otomatik olarak arazi vergisinin gerçek matrahını eritmiş, ve bu matrahi yükseltme çabaları ancak altmışların başlarında başarıya ulaşmıştır. O sıralarda arazi vergisi devlet gelirlerinin ancak yüzde 3'ünü oluşturmaktaydı.

1960'da başbakan Menderes hükümeti askeri bir darbeyle düşürüldü. Ordu gücünü kırsal oylara borçlu olmadığı için yeni hükümet arazi vergisi matrahını, kadastrodaki arazi değerlerini on katına çıkararak genişletebilmiştir. Türkiye'nin kırsal bölgelerinden gelen itiraz yeni temelin 3 faktörüyle düşürülmesini zorunlu kıldı. 1970'de arazi vergisi Emlâk Vergisi Kanunu ile çağdaşlaştırıldı. Yeni koşullarda, çiftçiler arazi değerlerini bildirmek zorundaydılar, ve vergi artan oranlı idi. 50.000 TL.'sının altındaki alanlar vergiden muafı.

1960'taki askeri el koyma Türk tarımının vergilendirilmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Ticarî hayvan vergisi iptal edilmiş ve gelir vergisi kanunu tarımsal gelirlere doğru genişletilmiştir.

Türkiye'de gelir vergisi 1949'da kanunlaşmış,¹² ancak tarımsal gelirler çeşitli nedenlerle bunun dışında tutulmuştu. Muhasebe yöntemlerinin beyanname sisteminin uygulamasına olanak vermeyecek ölçüde az gelişmiş olduğu ve her şeyden öte Türkiye'nin besin üretiminde mümkün olduğu kadar kendine yeterli tutulması gerektiği düşünülüyordu. Gelirlerin vergilendirilmesinin pazarlanabilir tarımsal artıklarda ciddi kesintilere yol açacağından korkuluyordu. Menderes başbakan olduğu sürece, bu verginin kapsamını, tarımsal gelirleri de içerecek biçimde genişletme çabaları sonuçsuz kalmaya mahkûmdu.

1960 askerî darbesi politik atmosferi değiştirdi, ve vergi temelinin genişletilmesi olanağı doğdu, ancak vergi pratik güçlükler nedeniyle anında uygulamaya konamadı. Gelir vergisi hazırlıkları geçimlik çiftçiler için ve hattâ daha büyük çiftçiler için aşırı ölçüde karmaşıktı. Bunun nedeni okur yazar olmamaları ve muhasebenin temel bilgilerden yoksun olmalarıydı.

Bu ulusal sıkıntı ve düşünce devresinde yabancı uzmanlar danışman olarak çağrılmıştı. Yayınlanmış kaynaklarda (29, Durdağ) Nicholas Kaldor'un gizli olan «Türk Vergi Sistemi Üzerinde Rapor»unun sözü geçer.¹³ Bu kaynaklara göre, Kaldor potansiyel tarımsal üretim üstüne bir vergi konulmasını önermiştir, ancak bu öneri hükümet tarafından benimsenmemiştir.¹⁴ Bunun yerine, gelir vergi kanunları basitleştirilmiş ve kırsal çıkarlar açısından daha makbul hale getirilerek Türk tarım koşullarına özel olarak uyarlanmıştır.

Bununla beraber, böylece yeniden yazılan kuralların hâlâ gelir vergisi adını taşımaya lâyık olup olmadıkları kesin değildir. Kanun tarımsal vergi ödeyicilerini iki gruba ayırır (39, Yücelik), İlk grupta 150.000 TL. ve daha çok geliri olan vergi ödeyicileri vardır. Asıl gelir bildirilmelidir. Bu grup içinde, kanun 500.000 TL. ve daha çok geliri olanları ayırır. Bunların gelirleri bilanço yöntemiyle, yani aktiflerin değe-

rindeki artış artı tüketim ile değeri. 150.000 TL. ile 500.000 TL. arasındaki grup gelir vergisi bildiriminde daha sıkı yöntemlere tabidir. Tek girişli defter tutmaya izin verilir. Yalnızca esas ahımlar gösterilmeli ve sonra esas işletim masrafları artı amortize edilmemiş aktiflerin amortismanı bundan düşürülmelidir.

Gelirleri 150.000 TL.'sının altında olan ikinci grup vergi ödeyiciler gelirlerinin tahminini götürü gider yöntemiyle yapabilirler. Her tür tarımsal faaliyet gelirleri sabit bir oran sonradan götürü gider olarak düşürülmek üzere bildirilmelidir. Bu oran ürün türüne ve bölgeye göre saptanır, ve ürün gelirinin % 70 ile % 90'ı arasında değişir. Bu yüzde düşürümüne ek olarak, vergi ödeyici tarımsal kredi faizleri, vergiler, toprak ve bina kiralari gibi diğer gerekçeli indirimleri de düşürebilir. Bu durumda, çoğu hallerde, vergilenebilir gelir kalmadığına ve genellikle eksi olduğuna şaşmamak gerekir.

Bir de küçük çiftçi muafiyetleri vardır. Bunlar çiftçi, gayri safi geliri ve işletme büyüklüğü maddelerini geçtiği takdirde uygulanır. Gayri safi gelir maddesi tarımda 30.000 TL.'sından balıkçılıkta ise 40.000 TL.'sından az gelirleri muaf tutar. Ek olarak, çiftçi büyüklük sınırlarını da geçmelidir. Bu sınırlar, ürün türüne göre dönüm cinsinden en çok arazi payını gösterir. Özgül olarak, en azlar:

hububat için	300	dönüm
afyon için	220	dönüm
şeker pancarı için	90	dönüm
tütün için	50	dönüm
bağlar ve incir için	150	dönümdür.

Başka üretim dallarında birim sayısı önemlidir. Sınırlar 1500 zeytin ağacı, 50 büyük baş hayvan ya da 250 küçük baş hayvandır.

Bir de kişisel tahsisatlar vardır:

alle reisi için	1800 TL. kişisel tahsisat
eşi için	1880 TL. kişisel tahsisat
herbir çocuk için	720 TL. kişisel tahsisat

Yüzde 10'dan yüzde 60'a kadar olan artan oranlı vergiler ancak gelir hesaplanıp, düşürüm ve muafiyetler uygulanıp vergilenebilir gelir ortaya çıktıktan sonra uygulanır. Bu kurallar, önemli ölçüde vergi geliri sağlamamıştır. Gelir dağılımının düşük bölümünde, kuşkusuz vergiden meşru yolla kaçınmak kolay olmuştur. Bu atlamayı düzeltmek üzere çiftçi muafiyetlerinden yararlanmayanlara ve vergilenebilir gelir olarak en az gelir vergisine ilişkin olandan daha küçük bir sayı bildirenlere en az gelir vergisi yüklenmiştir. Toplam tarımsal gelir vergisi gelirlerinin yüzde 25'inin en az vergiden gelmesi tarımsal gelir vergisinin adaletli bir vergi olmadığına belirtisidir. Tüm tarımsal gelir vergileri birlikte olsa bile pek zayıf bir gelir oluşturmuştur. Bu vergiler devlet gelirlerinin ortalama % 2'sini oluşturmuşlardır.

Yücelik (38) tarıma ayrıcalıklı muamele edilmesi sonucu vergi gelirlerinin ancak % 20'sinin toplanabildiğine inanmaktadır (tarım normal gelir vergi kanununa tabi olsaydı toplanabilecek olan tutarın). Bununla beraber, ilgili kuralların, çiftçilerin, başka vergi ödeyicilerden farklı olarak gelir vergilerinde yolsuzluk yapma nedenleri bulunamayacağı anlamına gelebileceğini de gözden kaçırmamak gerekir. Aygun ve Döslüoğlu'na göre (4) kaçakçılık yapanlar bildirim zorlandığı takdirde % 75 daha fazla gelir vergisi geliri toplanabilecektir. Bu nedenle, çiftçilere ayrıcalıklı vergi uygulanmasının etkisi Yücelik'in rakamlarında görüldüğü kadar büyük değildir. Üstelik genel gelir vergisi kurallarının tarıma uygulanması sonucunda elde edilecek ek gelir az olacaktır.

Çiftçilerin özel muamele görmesi yansıma öğrencisi için ilginç olabilecek bir başka özelliktir. Muamele ve ya da bildirimdeki kesikli atlamalardan dolayı 500.000 TL.'sının üstünde geliri olan çiftçiler için arazilerini gelir vergisi ama-

ciyla bölmek açısından büyük bir teşvik vardır (böylece aile içinde bölme desteklenir). Bu amaçla bölünen çiftlikler tek girişli bildirimden yararlanırlar. Muameledeki bu kesiklik bir açıdan toprak reformu anlamına gelir, ve onun yerine geçer. Mülâyim (35), aslında büyük çiftliklerin sayısında bir azalma gözlemlemiştir. Bölünme müsevvinin yüksek olduğu başka bir eşik de 150.000 TL.'lık gelirdir. Burada da bölünmek avantajlıdır; çünkü tek tek çiftlik gelirleri bu sayının altına düşecektir. Ancak buradaki nihai sonuç belirsiz olabilir. Bölünmüş paylar kişisel çiftçilik için çok küçükse, pay sahipleri topraklarını (genellikle büyük toprak sahiplerine) satarlar ve kentlere yerleşirler. Böylece daha büyük birimlerde yeniden bir bütünleşme oluşabilir.

Mevcut tarımsal gelir vergisi kanunu koşulları altında tarımsal toprağın alt bölümlere ayrılması, vazgeçilen gelir vergisi gelirleri açısından maliyeti olan bir faaliyettir, ancak, herşey bir yana, bu ağır işleyen bir süreçtir, ve daha zengin toprak sahipleriyle kısıtlıdır; 2 ha'nın altında, cüce ve çoğu geçimlik çiftliklere sahip olan Türk çiftçisinin yaklaşık % 50'sine hiç bir rahatlık getirmez. 1973'te Türk hükümeti Türkiye'deki tarımsal toprak dağılımının en önemli amaç olduğunu kavramış ve parlamentodan (bazı tartışmalardan sonra) geçen esaslı bir tarımsal toprak reformu önermiştir. Büyük çiftliklerin büyüklükleri kısıtlanacak ve artan toprak yeni ve orta büyüklükte çiftliklerin yaratılmasına ve ya da yaşayamayacak kadar küçük olan eski çiftliklerin genişletilmesine ayrılacaktı. Bununla beraber, reform Türkiye için pahalı olacak ve uzun yıllar alacaktı. Kuşkusuz, hükümet aceleye gelmiş ve yetersiz mali kaynaklarla desteklenmiş bir reformun tarımsal üretime ters etki yapacağından ve böylece hızla büyüyen kentlerin besin ihtiyaçlarını tehlikeye sokacağından korkmuştu.

IV — BİZİM TAHMİN VE YORUMUMUZ:

Daha önce de değinildiği gibi, bizim verilerimizle ilgili başlıca sorun iyi kırsal tüketim bildirimlerinin noksanlığıdır. Kentler için DİE birkaç bölgesel tarama yapmıştır. (19,

Krzyzaniak and Özmucur), ancak, elimizdeki kırsal alanlara ilişkin bilgi¹⁵ genellikle kaba ve yereldir. (23, Sunman, 15, Kiray, 12, Hamurdan ve 10, Çukurova). Elimizdeki tek bilgi bu olduğuna göre, onu kullanmak zorundayız, ancak, tahminlerimizdeki nitel farklılıkların tam olarak farkındayız. Kırsal tahminler en kötü nitelikte olanlardır. Bu tür veriler, bu arada girdi çıktı çizelgeleri ile birleştirilmiştir. (4, Aygun ve Döslüoğlu) ve burada 1965 yılı için dört gelir grubuyla kentsel-kırsal tüketim kalıplarını hesaplanmış olan Sunman (24)'a teşekkürü borç biliriz.

Tahminlerimizi, Türkiye'nin tümü üstündeki vergi yüküne ilişkin önceki çalışmamıza bağlamak amacıyla, karşılaştırmalı kırsal-kentsel vergi yüklerinin tahminini yalnızca 1968 yılı için yapmayı uygun gördük. Kırsal kesimin görece pozisyonu altmışlarda hemen aynı kalmıştır. Bunu göz önünde bulundurarak Sunman'ın 1965 için geçerli görece tüketim kalıbını 1968 yılı için de geçerli kabul etmekteyiz. Bu varsayıma bağlı herhangi bir hata küçük olacaktır.

Sunman'ın tüketim verileri dört gelir grubuna bölünmüş olarak sunulmuşsa da, biz bu ayrıntılamayı gözönüne almamakta ve ancak toplam, aslında ortalama (yani, kırsal-kentsel gelirin her lirası başına) vergi yükü sunmaktayız. Bunun nedenleri şöyledir: (1) Sunman'ın dört gelir grubunu kentsel ve kırsal kesimlerde karşılaştırma olanağı yoktur. Kapsamları değişiktir; (2) daha da önemlisi en yüksek (dördüncü) grup çok geniştir-böylece, tüketim kalıpları açısından homojen olmamaktadır. Özgül olarak, kırsal alanlarda bu grup yıllık 1747 TL. ve üstündeki gelirleri, kentsel alanlarda ise yıllık 2000 TL. ve üstündeki gelirleri içermektedir.

Türk ekonomisinin niteliğine ilişkin olarak da iki varsayım yapmaktayız. Ekonomi, ya neoklasiktir (varyant A) (burada dolaysız vergiler vergilendirilen unsurlara, ancak dolaylı vergiler daha yüksek fiyatlarla tamamen tüketicilere yüklenir); ya da neoklasik değildir (varyant B) (burada,

vergilendirilen unsurların sahipleri dolaysız vergilere dolaylıymış muamelesi yapabilirler). Belki de gerçek bu ikisinin arasındadır. Bizim saplantımıza göre vergi yükü varyant B hesabına daha yakın olacaktır.

Tahminlerimiz Tablo 3-7'de geliştirilmiştir, ve büyük ölçüde açıktır. Tablo 3'te Sunman'ın kırsal ve veya kentsel kesimler için çeşitli tür mallarla toplanmış olan malların nihai tüketim rakamları görülmektedir. Sırasıyla bu çıktıların kırsal ve kentsel tüketime gittiği şekliyle bölümleri görülmektedir. Burada, Türkiye nüfusunun 2/3'ünü temsil eden kırsal kesimin gelirin yalnızca yaklaşık % 50'sini aldığını belirtebiliriz. Kentsel kesimlerin parasal gelir yoksulluğunun bu ölçüsü kırsal kesimde, aşırı ölçüde dengesiz tarımsal toprak dağılımının oluşturduğu derin gelir adaletsizliği ile daha da kötüleşmektedir.

Bununla beraber esas sorun parasal yoksulluk değil gerçek anlamda yoksulluktur, ve bunun için Engel eğrisindeki kanıtlara bakılmalıdır. Sunman'ın verileri kırsal hane halklarının besin gibi zorunlu ihtiyaçlardan % 60'ı aşkın tükettiklerini ancak endüstriyel nihai tüketim mallarından yaklaşık % 40 tükettiklerini göstermektedir. Benzer olarak, Sunman'ın verileri¹⁶ ortalama kırsal tüketim eğiliminin Sr, çok yüksek olduğunu, aslında kentsel eğilim Su. 902'yken .9738'e eşit olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'te 1968'in dolaylı vergilerini 1965 oranlarına göre kırsal ve kentsel kesimlere dağıtmaktayız. Yer yer, yöntem rastgele gibi görünebilirse de, sonuçlar, besinler ve gayri besinler yanlış dağıtılmadıkça bu tür uygulamalara karşı pek duyarlı değildir. Aynı zamanda, yöntemimizde herhangi bir hata olarsa bunun kırsal vergi yükü tahminimizi olduğundan düşük göstermesini yeğ tutarız. Ne de olsa, bizim hipotezimize göre bu yük Türk iktisatçılarınca yapılmış olan geçmiş tahminlerin gösterdiğinden daha büyüktür. Bu durum aynı zamanda bu tahminlere varırken kullandığımız verilerin nitel kötülüğünün bir telâfisi olacaktır.

Tablo 3

Üretici Sektörlere göre Kırsal ve Kentsel Tüketim
Kalıpları, Türkiye, Bin Cari TL. olarak

Üretici Sektör No.	Kırsal tüketim	Kentsel tüketim	Toplam sektörel tüketim	Toplam sektörel oranı olarak Kırsal tüketim
1. Tarım	7.785.467	2.184.570	9.970.037	.7809
2. Ormancılık	887.256	—	887.256	1.0000
3. Hayvancılık ve balıkçılık	2.466.712	2.710.070	5.176.782	.4764
4. Kömür madenciliği	177.629	234.055	411.684	.4315
5. Demir madenciliği	—	—	—	—
6. Başka madencilik	—	—	—	—
7. Şeker	634.002	445.697	1.079.699	.5872
8. Tütün ve ürünleri	823.513	642.837	1.466.350	.5617
9. Alkollü içkiler	309.976	204.381	514.357	.6026
10. Başka besin ürünleri	2.617.298	3.487.600	6.104.898	.4287
11. Tekstil (ayakkabı hariç)	2.132.550	2.283.444	4.416.994	.4829
12. Odun ürünleri (mobilya dahil)	318.219	565.037	883.256	.3603
13. Kâğıt matbaa ve kirtasiye	102.171	426.012	528.183	.1944
14. Deri ve ürünleri	379.399	783.938	1.163.337	.3261
15. Lastik, plastik ve ürünleri	522.658	134.896	657.554	.7949
16. Kimyasal ürünler ve ilaçlar	633.459	771.636	1.405.095	.4508
17. Gübreler	—	—	—	—
18. Petrol rafinerileri	—	299.842	299.842	—
19. Seramik, cam ve metal dışı ürün	—	—	—	—
20. Çimento	—	—	—	—
21. Demir-çelik	—	—	—	—

22. Demirdışı metaller	---	---	---	---
23. Metal ürünleri (ev aletleri dahil)	220.605	306.002	526.607	4189
24. Tarımsal ve elektrikli olma- yan makina	151.578	276.893	428.471	3538
25. Elektrikli makina ve aletler	165.496	138.438	301.934	5481
26. Ulaşım vasıtaları (onarım dahil)	---	---	---	---
27. Elektrik üretim ve dağıtımı	47.750	228.084	275.834	1731
28. Demiryolu ulaşımı	n.a.	158.123	158.177	n.a.
29. Başka ulaşım	744.721	864.673	1.609.394	4627
30. Ticaret	---	---	---	---
31. Haberleşme	51.578	159.582	211.160	2443
32. Bankacılık, sigortacılık ve Koop.	---	---	---	---
33. Meslekler-hizmetler	1.491.132	2.005.051	3.496.883	4264
34. Bina inşaatı	---	---	---	---
35. Bina dışı inşaatı	---	---	---	---
36. Kamu hizmeti (su havagazi dahil)	---	---	---	---
37. Mesken sahipleri	1.943.965	2.368.877	4.312.842	4507
Toplam tüketim 1				
Tasarruflar²				
Kişisel harcanabilir gelir				

¹Böylece hesaplanmış özel tüketim DIE tahmini olan 57.368 milyon cari İL'ından daha eksiktir (bakınız Türkiye Milli Geliri, 1938, 1948-1970, Yayın no. 625, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1972, Tablo 5, s. 18-19). Mutlak rakamlardan çok tüketimin görelî dağılımıyla ilgilendiğimiz için ve görelî olanların bu tutarsızlıktan daha az etkilendiğine inandığımız için Sunman'ın verilerini güvenle kullanılmaktadır.

²Kentsel ve kırsal gelir grupları için 7. Tablosunda sunulan gelir ağırlıklarının yardımıyla ortalamaya eğilimlerden hesaplanmıştır (24).

Kaynak: Sunman (23, Tablo A-1 ve A-2)

Tablo 5'te dolaysız vergi yükümlülüklerini kırsal-kentsel kesimlere dağıtmaktayız. Buradaki varsayım, bu vergilerin vergilendirilen etmenler üstünde olduğu, yani yansıtılmayacağıdır. Bu tür, bir varsayım, neoklasik iktisatçılarda genellikle yapılır. Bizim kendi alanımızda daha iyi bir varsayım, bu vergilerin vergilendirilen etmeden yükselen fiyatlarla bu faktörlerin ürettiği mal ve hizmetlerin tüketicilerine yansıtacağı olabilirdi. Bu son varsayımı kullanmış olsaydık, dolaysız kırsal vergi yükü daha da artmış olacak; kentsel vergi yükü ise, düşecekti; ve toplam yük daha dengeli bir biçimde dağılmış olacaktı.

Tablo 6'da kırsal-kentsel kısa dönem vergi yüklerinin Tablo 7'de de (varyant A için) gayri safi gelirlerin tahmini-ni yapmaktayız. Aynı işlem Tablo 7'b de varyant B için yapılmıştır.

Sonuçtaki görüntü açıktır. Varyant A'da tarımdaki dolaylı vergi yükü, kentsel kesimdekinden yalnızca pek az daha düşüktür. Daha düşük olmasının başlıca nedeni kırsal nüfusun, kent nüfusundan daha yoksul olarak, gelirin daha büyük bir oranını besin dışı unsurlar kadar ağır vergilendirilmeyen besin maddelerine harcamasıdır. Bununla beraber dolaysız vergi yükü kırsal zengine göre kentsel alan üstüne çok daha fazla ağır olarak binmektedir.

Kırsal gelirler üstündeki kısa dönem dolaysız vergi yükü tahminimiz, ortalama olduğu için, aynı zamanda, gelir eşitsizliği nedeniyle olduğundan düşüktür. Tablo 6'da hesaplandığı şekliyle ortalama dolaysız vergi yükü rakamı, aynı vergi yapısı dahilinde, kırsal ya da kentsel kesimdeki gelir dağılımına göre değişecektir. Bu rakamın dağılımından etkilenmemesi için ortalama vergi yükü oranlarını her iki sektörde de aynı gelir dağılımı temelinde hesaplayarak karşılaştırmak gerekir (örneğin, kentsel ve kırsal gelir dağılımında aynı varsayarsak). Ek araştırma olmadan bunu yapmak güçtür, ancak aşağıda, böylece düzeltildiği takdirde, kırsal alanlardaki yoksulluğun kentsel alanlardakinden daha fazla olması nedeniyle kırsal haddin daha yüksek olması gerektiğini göstermekteyiz.¹⁷

Tablo : 4

Dolaylı Vergilerin Kırsal Gelirler Üstündeki Toplam

Kısa Dönem Yüğü, Türkiye Varyant A 1968

Vergi Matrahı Milyon T.L. olarak

İsim Numara Kalemi

Vergilerin İsmi

Gerçek tüketim ağırlığı

V. Geliri Toplam

Tüketime düşen vergi geliri

Vergilerin İsmi	İsim	Numara	Kalemi	V. Geliri	Gerçek tüketim ağırlığı	Tüketime düşen vergi geliri
1 Akaryakıtın ithalde alınan Vergisi	başka muameleler	29	992.0			
2 Dahilde alınan Petrol Verg.			637.0			
3 Akaryakıt Gümrük Vergisi			162.0			
			59.0			
			<u>1850.0</u>			
4 Yerel Yakıt Vergisi Eksi binalara (ısıtma) uygulamak üzere % 25			462.5	1387.5		
5 Nakliye Vergisi eksisi genel tüketime uygulanan 1/2			1469.5	82.0		
			<u>734.75</u>	<u>734.75</u>	.4627	340.0
6 Binalar üstündeki yerel V.	Bina	37	321.1			
7 Gayrimenkul alım vergisi	mülkiyeti		286.0			
8 Depresyon Vergisi			83.3			
9 Binalardaki savunma vergisi			188.0			
10 Petrol üstündeki verg. % 25'i			462.5			
11 Arazi Vergisinin % 75'i			93.0	1433.9	.4507	648.3
12 Şeker Vergisi	Şeker	7	484.0	484.0	.5872	284.2
13 Arazi Vergisinin % 25'i	çeşitli besinler	1,3,7,8,10	31.0	31.0	.632421,2	19.6

14	Petrol Vergil. diğer yarısı		734.75		
15	Bankacılık ve sig. V. % 50'si		342.5		
16	İthalat damga resmi		953.0		
17	Damga resmi	bésin dışı	660.0		
18	İthalde alınan üretim ver.	12'den başka	1198.0		
19	Dahilde alınan üretim ver.		1614.0		
20	Gümrük resimleri		1169.0		
21	Rihtim resmi		30.0	6.701.25	.4552
					3050.4
22	Savunma vergisi ve tekellerin net geliri	gen. tüketim 1-37	1265.0		
23	Harçların % 95'i		222.3		
24	PTT vergisinin % 50'si		25.0		
25	Belediye harcamaları verg.		238.0		
26	Başka Belediye vergileri		388.8	2139.1	.5275
					1128.4
27	Dış yolculuk harcamaları V.		200.0		
28	PTT vergisinin % 50'si		25.0		
29	Motorlu araçlar vergisi	Kentsel tüketim	96.0		
30	Harçların % 5'i (sürücü ehli)		11.7		
31	Bankacılık ve sigorta vergisinin % 50'si		342.5	675.2	--
					5468.9
	Toplam			12.199.2	

1. Tablo 3'teki veriler yardımıyla 1.3,7,8 ve 10. sektörler için hesaplanmıştır.
2. Tablo 3'teki veriler yardımıyla 1.3,7,8 ve 10. sektör dışındakiler için hesaplanmıştır.

Kaynak: Sunman (24) ve Krzyzaniak ve Özmucur (19, s. 83-84, Tablo 3A)

Tablo 7'a daki bizim varyant A'daki sonuçları Maliye Bakanlığının 1968 yılı tahminleriyle (Tablo 2) karşılaştırsak, bizim tahminlerimizdeki dolaylı vergi yükünün ve toplam vergi yükünün resmi tahminlerden çok daha yüksek olduğunu görürüz. Bununla beraber tarımın az vergilendirildiğine ilişkin savların bir bölümü halâ geçerlidir; çünkü kırsal kesim dolaysız vergiler biçiminde kentsel kesime göre ortalama olarak çok daha az ödemektedir.

Tablo 5
Toplam Kırsal ve Kentsel Dolaysız Vergiler,
Varyant A, Türkiye, 1968

No.	İsim	Milyon TL. olarak toplam vergi	Dağıtım faktörü	Milyon TL. olarak dağıtılmış
<i>Kırsal</i>				
1.	Gelir vergisi	4.668.4	.0115 ¹	53.7
2.	Kurumlar vergisi	999.1 ²	.07 ³	69.9
3.	Veraset intikal vergisi	39.0 ²	.10 ³	3.9
TOPLAM				127.5
<i>Kentsel</i>				
1.	Gelir vergisi	4.668.4	.9885 ¹	4614.7
2.	Kurumlar vergisi	999.1 ²	.93 ²	929.2
3.	Veraset ve intikal vergisi	39.0 ²	.90 ³	35.1
TOPLAM				5579.0

¹ 1968 yılı için veriler henüz mevcut değildir. 1967 için tarımsal gelir vergisi getirisi 45.915.000 carî TL. olmuştur, ve bu kaynaktan toplam gelir 3.979.000.000 TL. olmuştur. İki vergi gelirinin birbirine oranı 1968 tarımsal gelir vergisini hesaplama faktörünü temsil eder. Veriler için aynı zamanda bkz. *Türkiye İstatistik Yılığ*, 1971, (43, s. 382, Tablo 357).

² Bakınız. Krzyzaniak ve Özmucur (19, Tablo 3B), ancak veraset ve intikal vergisi ayrı gösterilmektedir.

³ Bu faktör Arsan'da önerilmiştir (26).

Kaynak: a) Maliye Bakanlığı (41, s. 24-25);
b) Krzyzaniak ve Özmucur (19, s. 84, Tablo 3B)

Bununla beraber, Türk ekonomisinin tam anlamıyla neoklasik olduğundan emin değiliz. Eğer ekonomi tam anlamıyla neoklasik değilse, ve vergilendirilen faktörlerin vergi yükümlülüklerini yükselen fiyatlarla tümüyle tüketicilere yükleme gücü varsa, az-vergilendirme konusu hemen hemen ortadan kalkmaktadır. Bu nokta, varyant B için tahminlerimiz gösterilerek Tablo 7'b de ortaya konmuştur.

Tablo 6

Dolaysız ve Dolaylı Vergilerin Kısa Dönem Yükü
Kırsal ve Kentsel Kesimlere ve Toplamlara göre,
Varyant A, Türkiye, 1968,

No. İsim	Cari TL. milyonu olarak vergi borcu	Matrahın oranı olarak (gayri safi gelir)
<i>Kırsal</i>		
1. Dolaysız	127.5	.0028
2. Dolaylı	5.468.9	.1217
3. Toplam	5.596.4	.1245
<i>Kentsel</i>		
4. Dolaysız	5.579.0	.1141
5. Dolaylı	6.730.3	.1376
6. Toplam	12.309.3	.2517
<i>Birleştirilmiş</i>		
7. Dolaysız	5.706.5	.0608
8. Dolaylı	12.199.2	.1300
9. Toplam	17.905.7	.1908

Tablo 7 a
Kentsel ve Kırsal Gelirler, Varyant A,
Türkiye, 1968.

No.	İsim	Milyon TL.
<i>Kırsal</i>		
1.	Cari TL.'si olarak gayri safi gelir	44.915.3
2.	Dolaysız vergiler	127.5
3.	Kişisel harcanabilir gelir (cari) ²	44.787.8
4.	Dolaylı vergiler	5.468.9
5.	Faktör maliyetinde kişisel harcanabilir gelir	39.318.9
<i>Kentsel</i>		
6.	Cari Türk L.'si olarak gayri safi gelir	48.886.7
7.	Dolaysız vergiler ¹	5.579.0
8.	Kişisel harcanabilir gelir (cari) ²	43.307.7
9.	Dolaylı vergiler	6.730.3
10.	Faktör maliyetinde kişisel harcanabilir gelir	36.577.4

1 Bu vergilerin yansıtılmayacağı şeklindeki olağan varsayımına göre hesaplanmış gayri safi gelir (aynı zamanda bakınız, Krzyzaniak ve Özmucur'da varyant A (19, s. 84))

2 Kırsal ve kentsel harcanabilir gelir toplamı 1968 için DİE rakamına eşittir.

Tablo 7 b

Kentsel ve Kırsal Gelirler ve Ortalama Kesimsel Vergi Yükleri, Varyant B, Türkiye, 1968,

No. İsim	Milyon TL.	
<i>Kırsal</i>		
1. Kişisel harcanabilir gelir (cari) ¹		44.787.8
2. Tarımdaki idolaysız vergiler ²		127.5
3. Gayri safi gelir		44.915.3
4. Dolaylı vergilerdeki pay	5.468.9	
5. Dolaysız vergilerdeki pay (faktör. 5084) ³	2.901.2	8.370.1
6. Faktör maliyetinde kişisel harcanabilir gelir.		36.545.2
7. Ortalama kırsal vergi yükü ⁴		.186
<i>Kentsel</i>		
8. Kişisel harcanabilir gelir (cari) ¹		43.307.7
9. Kent gelirleri üstündeki dolaysız vergiler		5.579.0
10. Gayri safi gelir		44.886.7
11. Dolaylı vergilerdeki pay	6.730.3	
12. Dolaysız vergilerdeki pay	2.805.3	9.535.6
13. Faktör maliyetinde kişisel harcanabilir gelir		39.351.1
14. Ortalama kentsel vergi yükü ⁴		.195

1 Tablo 7 a ya bakınız.

2 Tablo 6 ya bakınız.

3 Tablo 3 e bakınız. Kentsel kesim için faktör .4916 dir.

4 Vergi yükü kökü gayri safi gelir olarak hesaplanmıştır.

Kırsal ve kentsel vergi yükleri arasındaki fark neredeyse yok olur (birincisi kırsal gayri safi gelir başına .186, ikincisi ise gayri safi kentsel gelir başına .195 TL.). Türkiye'de kırsal alanlarda yoksulluk daha belirgin olduğundan, bu durum geçimlik düzeyin üstündeki hane halkları için yaklaşık eşit vergi yükü anlamına gelir. A ve B varyantları için tahminlerimizin «gerçek» ortalama yüklerin bulunduğu alanı yansıttığına inanmakta ve varyant B tahmininin daha iyi olduğundan korkmaktayız.

Okuyucu, tahminlerimizin, tüm kırsal kesim için toplamlar olduğunu akılda bulundurmalıdır. Ne biz ne de Maliye Bakanlığı, bu toplamı gelir gruplarına göre bölmeye çalışmaktadır. Bazı Türk iktisatçıları, tarımın az vergilendirilmesinden söz ederken büyük toprak sahiplerinin «az vergilendirildiği» savını da dile getirmektedirler. Kuşkusuz bu iktisatçılar artan oranlı bir vergi standardı düşünmektedirler. Birinci konuda yanlış düşündüklerini göstermekteyiz. İkinci konuda haklı olabilirler, ancak veriler bu savı kanıtlamak için çok yetersizdir, ve bize göre bu konu ancak apayrı bir raporla ele alınabilir.

Sonuçlardaki farklılığın başlıca nedeni Türk ekonomisinin niteliğine ilişkin varsayımlardaki farklılıktır. Vergileri yansıtan gücü etkiler bu nitelik. Bakanlık işletme ve tarımsal faaliyetlerin alıcı pazarlarıyla karşı karşıya olduklarına ve dolaylı vergilerle vergilendirildikleri takdirde ürünlerinin fiyatlarını yükseltmeyeceklerine inanmaktadır. Biz burada kendi varsayımlarımızı savunacağız.

Tam rekabet koşulları altında ya da kısıtlanmamış tekel-lerde, fiyat belirlenmesine ilişkin kısmi Marshall analizi bile istem ve sunu eğrileri uygun (birincisi olumsuz ikincisi olumlu) eğilime sahip oldukları takdirde vergilerin fiyatları arttıracaklarını göstermektedir (vergi oranından daha az olarak). Esnek para sunumu olan bir dünyada, batı iktisatçıları, böylece, dolaylı vergilerin yükselen fiyatlar biçiminde tümüyle tüketiciye yansıyacağını savunmak istemektedirler. Ma-

liye Bakanlığının yaklaşımını kabul etmek için ya istem ve sunu eğrilerinde olağandışı eğilimler varsayılmalı ya da üreticilerin fiyatlar üstünde hiç biri gücü olmadığı eksik rekabet koşulları savunulmalıdır.

Sanayi üreticilerinin dolaysız vergileri ürünlerine yansıtamamaları için hiç bir neden görmemekteyiz. Yüksek gümrük duvarlarıyla korunmuş olarak bu üreticilerin durumları gayet iyi görünmektedir. Kırsal üreticilerin piyasa gücüne sahip olup olmadıkları ancak ayrı bir incelemeyle saptanabilir. Türk köylüsü üretici olarak da satıcı olarak da kuşkusuz daha güçsüz bir durumdadır. Bununla beraber, bu Maliye Bakanlığının yaklaşımına bir gerekçe olarak kabul edilirse kırsal vergi yükü hesapları büyük ölçüde etkilenmeyecektir; çünkü kırsal kesim besin dışı malların % 40'ını tüketmektedir, ki burada vergilerin yansıtıldığı varsayılmalıdır. Kentsel kesim besinlerin % 40'ının tüketiminden yararlanmaktadır ki, burada dolaylı vergilerin (Maliye Bakanlığına göre) tarım tarafından emildiği farzedilmektedir.

Bununla beraber, dolaylı vergilerin kırsal kesimde de yansıtıldığını savunmak için bir nedenimiz vardır. Türk köylüsü ürünün çoğunu hükümet destek politikaları çerçevesinde satar. (11, Forker) Bir çok halde bu fiyatlar, uzun dönem ortalamasının üstünde tutulan açık yardımlardır. Bu tür desteklemeden doğan hükümet zararları parasal genişlemeyle finanse edilir. Bu, kuşkusuz en azından kısmen tükettikleri (böylece, bu fiyat desteğinin yalnızca bir bölümü) Türk tarımına net kazanç yansıttığı takdirde kent ve köy yoksuluna yükselen fiyatlarla yüklenir. Bununla beraber, burada şu soru akla gelmelidir: Tarımdaki dolaylı vergiler arttırılmış olsaydı, hükümet destek alm fiyatlarını yükseltecek miydi? Tarımdaki dolaylı vergilerin yansıtılmış mı yoksa emilmiş mi olduğunu değerlemek için en uygun ölçüt bu olurdu. Bu konuyu resmi görevlilerle konuşmaya çalıştıksa da girişimimiz başarılı olamadı. Cevabı sınamak olanaksız hale geldi. Bu oranlar elliler ve altmışlarda hiç bir zaman büyük ölçüde yükseltilmemiştir (altmışlarda arazi

vergi oranının yükselişine sonra hemen düşüşüne bakınız). Bizim görüşümüze göre, şayet hükümet bu vergileri yükseltmeye niyetli olsaydı, fiyat desteklerini arttırır ve en azından kısmi yansımaya izin verirdi. Aksi takdirde, besin üretimi azalabilirdi¹⁸; oysa Türkiye'nin besinde kendine yeterliği böyle bir azalmaya izin vermeyecek kadar değerlidir.

V — TÜRK TARIMI İÇİN NE TÜR BİR VERGİ REFORMU GEREKLİDİR:

Gizli Kaldor raporundan bu yana, Türk tarımının az vergilendirildiği çeşitli zamanlarda öne sürülmüştür. Bu tür bir iddia ancak, gelir vergisine ya da genel olarak dolaysız vergilere ilişkin olarak bir ölçüde geçerli olabilir. Yücelik (39) Türk tarım gelirlerinin yüzde 80'inin kent gelirlerine oranla tarımsal gelirlere ilişkin vergi kurallarının gevşek olması nedeniyle vergilendirilmediğini öne sürmektedir. Bu iddia kent zenginleri için çok adaletsiz görünse de, acaba Yücelik'in reformu çok ihtiyaç duyulan devlet gelirlerinin çoğunu sağlayabilecek midir? Kırsal gelir vergisinin gelirleri birkaç katına yükseltecek biçimde kentsel gelir vergisi düzeyine yükseltildiğini farzedelim. Ancak, böyle bir süreç kentsel gelir vergisinin sakat yönlerini de beraberinde getirecek ve vergi kaçakçılığı sorunu önem kazanacaktır. Şimdiki halde tarımsal gelir vergisinde pek kaçakçılık beklememekteyiz; çünkü zengin çiftçi meşru yollardan ödeme yükümlülüklerinin çoğundan kaçabilmektedir. Aygun ve Döslüoğlu'na göre kentsel gelir vergisi alacaklarını, vergi kaçırmayı önleyerek kesinleştirmek gelirleri % 75 arttıracaktır. Kuşkusuz, şimdiki halde vergi kaçakçılığı en önemli sorun gibi görünmektedir. Vergi kaçakçılığının yalnızca kentsel kesimde önlenmesi 4.184, 25 milyon TL. ek vergi igeliri sağlayabilirdi (1968 de). Böylece, gelir vergisi gelirleri (tarım dışında) 9.763,25 milyon TL.'sına yükselmiş olurdu.

Tarımsal gelir vergisinde bir reform, bu tür bir reformla birleştirildiği takdirde, gelir vergisi sistemini gerçekten adaletli kılabilirdi (Türk ekonomisi neoklasikse ve artan

oranlı Türk gelir vergisinin durumu dikey adalet koşullarını yansıtırsa). Bununla beraber, Türkiye'deki gelir vergisi kısmen ya da tümüyle ileri yansıtılırsa, ki bu piyasadaki eksik rekabet koşullarının ölçüsüne dayanır o zaman ne şimdiki gelir ve kurumlar vergileri ne de yukarıda önerilen reform iyi birer vergilendirme politikası sayılır. Bu vergilerin Türkiye'deki durumuna ilişkin hiç bir ampirik çalışma görmediğimiz için, yanlış vergi reformu zorlamak tehlikesi mevcuttur.

Maliye Bakanlığının tahminlerinden en önemli ayrılışımız Türk ekonomisinin niteliğine ilişkin olmuştur. Bizim Türk ekonomisinin niteliğini görüşümüzle ve sonuç olarak dolaylı vergilerin ileri yansımalarıyla şimdiki Türk vergi yapısı nihai tüketim malları üstünde değişen ölçülerde vergi yığılması ile sonuçlanmalıdır. Bu açıdan, şimdiki dolaylı vergilerin en kısa zamanda değiştirilmesi gerekmektedir, çünkü dengesiz yığılma tüm ekonominin etkinliğini bozar.

Aslında bizim tahminimiz bile fiyat sapmalarının yol açtığı ek yükleri açıklamamaktadır. Bu açıdan, Türkiye'deki dolaylı vergilerin yükünü olduğundan az tahmin etmiş olmaktayız. Bizim hesabımızın üstündeki ek yük bilinmemektedir; ancak büyüklüğü belirlenebilir, (ve daha da önemlisi) giderilebilir. Özgül olarak bir girdi çıktı matrisi tersi nihai tüketim maddelerinin göreceli fiyat yapısını aynı tutabilmek için hangi vergilerin hangi oranlarda konulması gerektiğini saptarken kullanılabilir. Daha da iyisi, dolaylı vergi sistemini tamamen ortadan kaldırmak, ve yerine tüketim türünden tekdüze bir katma değer vergisi koymak olacaktır. Böyle bir vergi reformu Türk ekonomisinin niteliği ne olursa olsun fiyat bozukluklarını ortadan kaldıracaktır. Ek olarak, Türkiye, G.A.T.T. anlaşması içinde, ihracatı için bazı avantajlar elde edecek ve Avrupa Ortak Pazar ülkelerine daha yakınlaşacaktır.

Dolaylı vergilerdeki ek yük sorunu hükümet politikalarıyla pekiştirilmektedir; şöyle ki, vergi geliri getirmemeleri

ya da pek az getirmelerine karşın Türk tarımında ve kentsel kesimde büyük ek yüklere yol açmaktadırlar. Örneğin gümrükleri ele alalım. Bunlar vergidir, ve bizim tahminlerimizde de böyle kabul edilmiştir. Görelî fiyatları bozabilirler; bu da ek yüklere yol açar. Bu, bizim tahminlerimizde yer almamıştır. Dolayısıyla, bizim tahminimiz tüm olarak bir az tahmindir. Son olarak, gümrükler kısıtlayıcı olabilir; gelir getirmez, ancak yerli olarak üretilmiş benzer malların fiyatlarını arttırır. Bu fiyat artışını, kırsal kesim taşırsa bu bir yük olacaktır. Ekonomik süreçlere hükümet müdahalesi çok benzer yüklere yol açabilir (özellikle, bazı endüstri mallarının üretiminde tekele yakın bir durumla sonuçlanırsa).

Ulusal ürünün büyüklüğünü azaltan bu yarı mali önlemlerin çoğu (yani, pek az gelir getirdiği halde Türk ekonomisindeki bazı kesimlere yük oluşturan hükümet önlemleri) nihai tüketim mallarını etkiler, ve iktisatçılar tarafından ithalat ikamesi politikaları olarak ya da gelişme çağında olan sanayii koruma açısından savunulmaktadır. Bu önlemleri her zaman için yanlış bulmuyoruz, ancak bazılarına karşı çıkma ihtiyacını hissediyoruz. Ekonomik gelişmenin erken bir evresinde sermaye malları, ve bir ölçüde ara malları endüstrileri geliştirilmeli midir? Bunların yüksek maliyetleri sonucunda, bir yüksek maliyet rejimi tüm ekonomi çapına yayılırsa (ulusal ürünü azaltarak ve ihracatı önleyerek) bedelleri çok yüksek sayılabilir.

Son sıralarda Türkiye'deki ulusal üretim maliyetini Batı ülkelerinininkiyle karşılaştırarak ölçme yolunda bazı girişimler olmuştur (2, Aker, 14, Keyder, ve 17, Krueger). Türk mallarının (özellikle sermaye malları) ithalat mallarının pek az gümrükle ya da hiç gümrüksüz olarak ülkeye sokulabilmesi halinde olacaklarından bir kaçkat daha maliyetli oldukları bulunmuştur. Bağımsız olarak (ancak, yalnızca bir örnekleme niteliğinde) belirli bir Türk malı traktörün (yabancı patentli) Türk köylüsüne 70 ton buğdaya mal olduğunu ekleyebiliriz. Fransız köylüsü, aynı Fransız yapımı traktörü aldığında bu ona yalnızca 27 ton buğdaya mal ol-

maktadır. Bu örnek, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını Türk çiftçilerinin erişebileceklerinden uzaklaştıran Türk tarımının üstündeki ağır yükü yansıtmaktadır. Sonuç olarak, bu Türk fakirlerinin besinlerine daha fazla para ödediği, fakir Türk çiftçilerinin ürünleri karşılığında daha az aldıkları ve ek olarak Türk ihracatının önlendiği anlamına gelir.

Tüm ulusal ürün üstündeki kısıtlayıcı etkisinden dolayı sermaye mallarının korunması daha az gerekçeli gibi görünürse, tüketim malları endüstrilerinde gelişmekte olan sanayinin korunması hakkında daha çok şey söylenebilir. Buradaki karşı çıkışımız bu tür sanayilerin talep ettikleri korunma süresine ilişkindir. Bunlar hiç bir zaman büyüdüklerini ve korunmaya ihtiyaçları kalmadığını açıklayacaklardır? Belki de korunma süresi baştan kısıtlanmalıdır. Böyle yapılmamış olan yerlerde, korunma ihtiyacı belirli aralıklarla gözden geçirilmelidir. Korunma süresinin çok uzun olduğu hallerde, yapılacak en iyi şey sosyal kayıpları en aza indirmek ve gelişmemiş olan uluslararası rekabetlerin rüzgarları ile karşı karşıya bırakmaktır.

Bu açıklamada yarı mali önlemlerin yükü sorununa eğildikten sonra, Türkiye'deki kısa dönem vergi yükünün buzdağının ancak ucu, kolayca görülebilir bölümü olduğunu hissetmekteyiz. Bununla beraber esas sorun bu çalışmanın hedefleri dışında kalmaktadır.

NOTLAR:

Yazarlar sırasıyla Rice Üniversitesinden Henry Fox, Sr., Manchester Üniversitesinden bir lisans üstü öğrencisidir. Yazarlar, Türk arkadaşlarından hem akademisyenlerden hem de devlet memurlarından almış oldukları tavsiye ve yardımlara teşekkürlerini sunarlar. Yazarlar, bu araştırmanın düzenlenmesindeki cömert yardımlarından dolayı iktisat bölümü Başkanı Prof. Dr. Demir Demirgil'e ve Bebek'deki Boğaziçi Üniversitesine özellikle şükranlarını sunarlar. Yazarlar Ankara'daki AID görevine ait Dr. Betty Yaşer'e kendilerine yol gösterdiği, aynı kuruluştan Dr. İhsan Çetin'e yorumlama ve resmi temaslardaki yardımı için ve Ankara'da A.B.D. Konsolosu Tarım Ateşesi William Lovard Davis Jr.'a Türk tarımının sorunlarına ilişkin sezgilerini paylaştığı için müteşekkirdirler. Yararlı yorumları için Prof. James W. Land'e ve sunumu geliştiren Mr. John Hill'e özel teşekkürler sunulmaktadır.

1. Bu yöntemin ardındaki vergi yansıma teorisi tartışılabilir. Eksiklikler, örneğin (19. Krzyzaniak ve Özmucur) da ele alınmıştır.

2 Dolaylı vergiler hem nihai (tüketim ve sermaye) mallara hem de ara mallarına konur, ve bunların vergileri tümüyle ileri yansıtılırsa, nihai mallar üzerindeki vergi yükü birikebilir ve sonuç olarak, kanuni vergi hadleri aynı olsa da bu tür yükler değişik hadlere ulaşabilir. Üretim süreçlerinde dolaylı vergilemeye tabi bu ara mallar ne kadar çok kullanılırsa, bu malların fiyatlarındaki vergiye bağlı artış da o kadar yüksek olacaktır. Buna yığılma denir. Dolaylı vergilerin yerine katma değer vergisi koymanın amacı nihai malların değişik hallerde keyfi olarak vergilendirilmesinden kaçınmaktır. Ne yazık ki, Türkiye, ilerde gelişecek Avrupa Ortak Pazar ilişkileri katma değer vergilendirmesini zorunlu kılacak olsa da hala dolaylı vergilere dayanmaktadır. Bir ülke katma değer vergisine dayansa da dayanmasa da, ya da yığılmayı açıklayabilse de, tüm vergi yükünün tahminini yapamayabiliriz. Üretim süreçleri ağır işlediği ve vergilendi-

rilmiş ara girdiler (ya da katma değerleri) önceki devrelerde kullanıldığı sürece bu böyle olacaktır. O zaman bunlara ilişkin vergi ödemeleri nihai malların vergi borçlarının önceden ödenmesi şeklinde düşünülmeli ve faiz eklenerek arttırılmadır.

3. Türkiye'de yığılmanın açıklamasının ihmali eğer bu düzeltme sonradan aşırı toplamaştırma nedeniyle kayboluyorsa son hesapların kalitesini etkilemeyecektir. Örnek olarak, (19) da tarif edilen tüketici davranış taramalarının niteliğini ele alabiliriz. Bu taramalarda tüm mallar 8 ya da 9 sınıfta gruplanmıştır. Kuşkusuz, girdi-çıkıtı matrisinin tersinin yardımıyla hesaplanmış vergi yüklerinde yapılacak herhangi bir geliştirme tüketici taramalarının organizasyonu bizi daha geniş bir toplamaştırmaya zorladığı sürece kaybolacaktır. Bu durum elektronik ses aygıtlarındaki kondensatörlerin işine benzetilebilir. Esas olarak bu aygıtlar gürlütüyü bastırmak için yapılmıştır; ancak dalga uzunlukları yeterince küçükse bilgiyi de baskı altında tutarlar. Türk tüketici davranış taramalarındaki bu aşırı toplamaştırma nedeniyle yığılmayı hesaba katmamakla fazla bilgi kaybetmiş olduğumuzu sanmıyoruz. Türk tüketici taramalarının niteliği zaten bu bilgiyi kaybetmişti, ve telafi edebileceğimiz pek birşey kalmamıştı.

4. Örneğin, tüketici davranış taramalarının, yalnızca onbir Türk kentinde yapılmış olmasına rağmen kırsal alanları da temsil ettiğini varsaymak zorunda kaldık.

5. Ankara'daki Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) nün girdi çıktı bölümü yaklaşık 40 tür mala ilişkin güncel katsayı toplamış ve çeşitli türde mallara ilişkin ithalat vergi yükümlülüklerinin dağıtımını üzerinde çalışmaya başlamıştır. Kuşkusuz bundan sonraki adım katsayı matrisinin tersinin yardımıyla, (1, Aaron) da önerilen doğrultuda yığılma sorununu çözmek olmalıydı.

6. 1968 gelir dağılımı çalışmasının yazarları bu çalışmayı 1973 için yinelemeye niyetlenmiş, ancak (anladığımız göre) mali destek bulamamışlardır.

7. En iyi halde yereldirler; genellikle sistematik olma-
diklarından eşanlı olarak kullanılmaları olanaksızdır. Çu-
kurova (10) ve birkaç başkasının farkındayız (biraz kaba).
Birkaç yıl içinde bu verilerden bazılarının elde olması muh-
temeldir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Devlet Planlama
Teşkilatı (DPT) ile işbirliği yaparak temsili kırsal alanlar-
da sistematik olarak bir dizi tüketici davranış taraması gi-
rişiminde bulunmaktadır. Bu girişim gerekli tüketim kalıp-
larının çoğunu sağlayabilir ve şimdikilere oranla daha üs-
tün nitelikte olabilir.

8. Krzyzaniak, daha önce (18) Türkiye'de gelir vergisi
uygulamasının 1949'da başlatıldığını ve hadlerin oldukça ar-
tan oranlı olduğunu, ancak dolaysız vergilerin ellilerin baş-
larında olduğu gibi yetmişlerin başlarında da genel vergi ge-
lirlerinin aynı oranını ürettiğini söylemişti. Gerçekten, gelir
vergisi hadlerinin artan oranını ürettiğini söylemişti. Ger-
çekten, gelir vergisi hadlerinin artan oranlılığı dağıtılmalı-
dır. Bu daha da şaşırtıcıdır; çünkü bu sıralarda Türkiye bü-
yük ölçüde ekonomik gelişme geçirmiş ve yılda ortalama
yüzde onbirlik bir fiyat enflasyonu ile karşı karşıya kalmış-
tır. Aygun ve Döslüoğlu (4) Türkiye'nin büyük ölçüde gelir
vergisi kaçakçılığına maruz kaldığını öne sürmektedirler.
Hesaplarına göre bu kaçakçılık toplanan tutarın yaklaşık
% 75'ine ulaşmaktadır.

9. Bizim amaçlarımız açısından bu kaynaklardan hiçbi-
ri mükemmel değildir. Bülten deki veriler (41) zaman zaman
toplamlanmıştır. Örneğin, İstatistik Yıllığı 1964/65 (42) can-
lı hayvan vergi gelirlerinin 1958'de 32, 1960'da 35 ve 1961'de
34 milyon Türk Lirası olduğunu göstermektedir. Bülten bu
bilgiyi sağlamadığı için, bunun kaldırılan vergiler artıkları
kalemünde saklandığı varsayılmalıdır. DİE ağaç ve ormancılıktan
üretim vergi gelirlerinin 1966'da 48.3, 1967'de 86.2,
1968'de 106.5, ve 1969'da 121.3 milyon TL'si olduğunu da
belirtmektedir. Bu bilgi, açıkça Bültenin dahilinde Alınan İstih-
sal Vergisi kaleminde saklıdır. En kötü bildirim belediye
düzeylerinde ve yerel düzeylerde olmaktadır, Bültende (bkz.

s: 160-61). Yalnızca 1964'e kadar olan veriler verilmiştir. Bu açıdan İstatistik Yıllıkları daha iyidir. 1964/65 yılı 1964'e kadar ki verileri 1971 verilerini ve 1965 ve sonrası verilerini vermektedir. Ne yazık ki her iki yıllık da verileri değişik biçimde organize etmekte ve böylece uzlaştırma olanağı olmamaktadır.

10. 1970 nüfus sayımına göre, Türkiye nüfusunun yaklaşık 2/3'ü hâlâ geçimini tarımdan sağlamaktadır.

11. Aktan'ın çalışması (3) 1952 Sonbahar Taramasına dayanmakta ve sahiplik statüsüne bakmaksızın işleyen çiftlik birimlerinin dağılımını göstermektedir; İstatistik Yıllığı (43) Tarımsal Örneğin 1963 nüfus sayımına dayanarak toprak dağılımı verilerini sunar. 1970 nüfus sayımı verileri henüz toplanıp yayınlanmamıştır. Hanehalklarına ve gelir dağılım gruplarına göre tarımsal gelir dağılımı için okuyuculara Boratav (5)'i tavsiye ederiz. Bu çalışma Yusuf Hamurdan ve Tolgay Çavuşoğlu tarafından yapılmış olan daha önceki bir çalışmaya dayandırılmıştır (37); ne yazık ki, sonuncu çalışma gizlidir.

12. Bir gelir vergisine ihtiyaç olduğunun kavrayışı Türk ve Batı Akademisyenlerince yaygınlaştırılmıştır. Burada Neumark (20, 21) ve Durdağ (29) dan söz edilebilir.

13. Rapor henüz deklasifiye edilmemiştir, ancak herhangi bir kanuna karşı geldiğimizi düşünmüyoruz. Rapor parlamentoda açık olarak tartışılmış ve içerikleri Türkiye'deki çeşitli yayınlarda tarif edilmiştir. Bunların içinde (29, Durdağ) da sözü edilen de vardır. Yine de bunu kullanmamak bir elverişsizliktir, ve tarifleri kanunen Amerikan Mahkemelerinde açıklanmış statüsüne sahipmiş gibi ele alınmalıdır.

14. Birçok Türk yazarı (örneğin, 29, Durdağ) Kaldor'ın önerisini kuvvetle desteklemekte ve bu önerinin atıl arazinin

kullanımını teşvik ettiğini düşünmektedirler. Bununla beraber uygulamaya konduğu takdirde bu vergiyi tahsil etmek kolay olmayacaktır. Türkiye'de arazinin sahibinin kim olduğu genellikle pek açık değildir, ve doğru dürüst çalışma yapılmadan herhangi bir parsel arazinin potansiyelinin belirlenmesi devlet bürokrasisi tarafından rastgele gerçekleştirilecek ve mahkeme yoluyla şiddetli karşı çıkışlara hedef olacaktır. Hükümetin bu öneriyi reddederken, verginin tarımsal üretim üstünde özellikle pazarlanabilir besin artıklarının olumsuz etkisi olacağından korkmuş olması muhtemeldir. Bu tür artıklar genellikle geçimlik düzeyin üstündeki çiftçilerden gelir, ve bunlar en fazla etkilenecek olanlardı. Bazı komünist ülkelerin köylüleri kollektif çiftliklere artan vergiler ile zorlamaları bunu doğrulamaktadır. (bkz. örneğin, 16, Korbonski'de sunulduğu şekliyle Polonya vakası). Bu politika, Polonya tarımında düşüşe neden olmuş ve sonuçta kollektivizasyon çabasının tümüyle çöküşüne katkıda bulunmuştur. Kaldor'un önerisinin reddedilmesindeki en önemli faktör belki de, o zamanlarda, kırsal arazi sahiplerinin Türk parlamentosunda aşırı ölçüde temsil edilmesi gerçeği olabilir.

15. Sunman'ın çalışmasının bir bölümü.

a) DPT'den İcen Börtocene başkanlığında bir takım tarafından Konya, Samsun ve Diyarbakır dolaylarında son yıllarda yapılmış olan bir taramaya ve,

b) Hıfzısıhha Enstitüsü ve Hacettepe Üniversitesi'nden Orhan Köksal tarafından Ankara köylerinde çeşitli gelir gruplarında beslenme düzeyini saptamak üzere yapılmış bir taramaya dayanır.

16. Sunman'n tezi gelir yüzdelerini ve tasarruf eğilimlerini gelir gruplarına göre şöyle dağıtır.